

Ігор МИРОНЕНКО

ORCID: 0000-0003-2853-2597

ЗАСТОСУВАННЯ «ПРАВИЛ ІНКОТЕРМС» ПРИ СКЛАДАННІ КОМЕРЦІЙНИХ ПРАВОЧИНІВ

УДК 347.4

Постановка проблеми. Здійснення міжнародної комерційної діяльності потребує створення одноманітних правил щодо її регулювання.

Міжнародна уніфікація правового регулювання комерційної діяльності шляхом розробки та прийняття міжнародних договорів, попри значні успіхи, є достатньо складною і відбувається повільно. За таких умов достатньо успішними є неофіційні уніфікації звичаєвих правил, що порівняно швидко розробляються та удосконалюються недержавними міжнародними організаціями. До таких уніфікацій, зокрема, належать «Міжнародні правила тлумачення торгових термінів» (International Rules for Interpretation Trade Terms), що розроблені Міжнародною торговою палатою та набули широкого практичного застосування.

Для суб'єктів, що здійснюють міжнародну комерційну діяльність, значення «Правил ІНКОТЕРМС» постійно зростає. Проте у ряді випадків українські вітчизняні підприємці бувають недостатньо інформовані щодо змісту, окремих положень, а також особливостей практичного застосування «Правил ІНКОТЕРМС». Крім того, питання застосування міжнародних торгових звичаїв є відносно новими для української практики правового регулювання міжнародної комерційної діяльності.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Науково-теоретичну основу дослідження склали праці українських та зарубіжних вчених (В.В. Вітрянський, А.С. Довгерт, І.В. Спасибо-Фатеева, В.В. Луць, В.С. Щербина, І.А. Діковська та ін.).

Питання правової природи, змісту та порядку застосування «Правил ІНКОТЕРМС» неодноразово розглядалися у науковій літературі та фахових публікаціях. Однак зміни у законодавстві,

розвиток правової доктрини та комерційної практики обумовлюють необхідність повернутися до розгляду даного питання.

Метою даної статті є розгляд питання про правову природу, зміст та порядок застосування «Правил ІНКОТЕРМС» при складання комерційних правочинів.

Виклад основного матеріалу. У тому випадку, якщо контрагенти перебувають на територіях різних держав та керуються різними правовими системами, виникає комплекс проблем через відсутність єдиної комерційної та правової термінології, оскільки кожна із сторін поряд із національним законодавством використовує свій «національний» словник юридичних і комерційних термінів. Така ситуація негативно впливає на розвиток міжнародної торгівлі, створюючи труднощі потенційним контрагентам щодо формування і тлумачення умов міжнародних комерційних (зовнішньоекономічних) договорів [1, с. 236].

Дієвим інструментом (засобом) усунення даної проблеми стало запровадження різних типових правил (положень), зокрема т.з. «Правил ІНКОТЕРМС».

Мова йде про «Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів» (International Rules for Interpretation Trade Terms), більш відомі як «Правила ІНКОТЕРМС», що розроблені Міжнародною торговою палатою (International Chamber of Commerce) – неурядовою міжнародною організацією, що включає в себе більше шести мільйонів компаній з понад ста країн світу та має на меті сприяння розвитку міжнародної торгівлі [2].

«Правила ІНКОТЕРМС» спрямовані на уніфіковане закріплення змісту тих положень, які є значимими для договору міжнародної купівлі-продажу товарів (розподіл обов'язків продавця і покупця щодо доставки товару, визначення моменту переходу до покупця ризиків випадків випадкової гибелі чи пошкодження товару, розподіл витрат при транспортуванні тощо). Дані умови об'єднуються спільним поняттям «базисні умови» або «базисні умови поставки», оскільки вони створюють базис ціни товару, залежно від включення до неї тих чи інших витрат щодо доставки товару [1, с. 236].

Таким чином, сутність «Правил ІНКОТЕРМС» полягає у тому, що вони визначають правила розподілу витрат та ризиків

між учасниками правовідносин під час передавання товару, що передбачає його перевезення [3, с. 19].

На сьогодні «Правила ІНКОТЕРМС» стали важливою частиною механізму здійснення міжнародної торгівлі, оскільки їх включають до контрактів купівлі-продажу товарів у всьому світі, вони встановлюють правила та інструкції у сфері міжнародної торгівлі. Ідея, яка вперше була висловлена Міжнародною торговою палатою у 1921 році і надалі реалізована із виходом першої редакції правил «Правила ІНКОТЕРМС» у 1936 році, зумовила виникнення найбільш поширених і застосовуваних на практиці комерційних термінів (умов), що використовуються у всьому світі [1, с. 238].

За своєю правовою природою «Правила ІНКОТЕРМС» як розробка (уніфікація) Міжнародної торгової палати (ІСС) не є міжнародним договором і не потребують будь-якого формального закріплення в національному законодавстві [1, с. 238].

У більшості національних законодавств «Правила ІНКОТЕРМС» розглядаються як правовий звичай, що застосовується за домовленістю сторін договору. Проте слід враховувати, що на сьогодні у світовій практиці відсутній єдиний підхід щодо визначення місця «Правил ІНКОТЕРМС» у системі національного законодавства, оскільки в окремих державах «Правилам ІНКОТЕРМС» може бути надано силу закону [1, с. 238-239]. Вказане слід враховувати під час укладання договорів з резидентами таких країн у частині визначення застосовуваного до договору права, оскільки у подібному випадку «Правила ІНКОТЕРМС» підлягатимуть обов'язковому застосуванню навіть у випадку, коли про це спеціально не зазначено у договорі (контракті) [4].

Що стосується нашої держави, то більшість українських науковців розглядають «Правила ІНКОТЕРМС» як формальне (писемне) закріплення звичаїв торгового обороту [5, с. 195-196]. Свого часу, як відзначав В.В. Луць, українське законодавство вимагало обов'язкового застосування цих правил при складанні зовнішньоекономічних та господарських договорів [5, с. 362-363]. Однак в правовому регулюванні відбулися зміни і на сьогодні, відповідно до чинного законодавства України, «Правила

«ІНКОТЕРМС» не мають нормативного (юридично обов'язкового) характеру і суб'єкти господарювання не зобов'язані їх застосовувати при складанні тих чи інших договорів (контрактів) [2].

Сторони договору (контракту) застосовують «Правила «ІНКОТЕРМС» виключно на добровільних засадах, а разі посилання на них у договорі (контракті) – зобов'язані керуватися їх положеннями як однією із договірних умов [4].

В основу змісту «Правил ІНКОТЕРМС» покладено врегулювання наступних питань:

– розподіл транспортних витрат між продавцем і покупцем (визначення, які витрати і до якого моменту несе продавець, а які та із якого моменту – покупець);

– момент переходу від продавця до покупця ризиків пошкодження, втрати або випадкової загибелі товару;

– розподіл обов'язків щодо експортної (імпортної) митної «очистки» товару та сплату мит (якщо це можливо);

– розподіл обов'язків щодо страхування товару (у разі застосування термінів на зразок CIF чи CIP) [6, с. 121].

Таким чином, включаючи у комерційний договір посилання на «Правила ІНКОТЕРМС», контрагенти можуть досягти точно-го розуміння того, що кожна сторона зобов'язана зробити і як розподіляється відповідальність у разі втрати, пошкодження товару або іншого казусу [3, с. 19].

Водночас за рамками змісту «Правил ІНКОТЕРМС» залишаються такі питання, як: момент переходу права власності на товар від продавця до покупця; правові наслідки невиконання сторонами зобов'язань за договором; підстави звільнення сторін від відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх зобов'язань. Також «Правила ІНКОТЕРМС» не регламентують питання ціни (вартості) товару та способів платежу. Тому ці питання (умови) сторонам необхідно окремо врегульовувати при складанні міжнародних комерційних (зовнішньоекономічних) договорів [6, с. 121].

«Правила «ІНКОТЕРМС» можуть застосовуватись виключно для купівлі-продажі (у широкому її розумінні, включаючи поставку, міну (бартер) та ін.) тих товарів, що мають матеріальну форму

і можуть переміщуватись в просторі. Водночас «Правила ІНКОТЕРМС» не застосовуються при торгівлі: послугами; роботами; об'єктами, які не мають матеріальної форми (зокрема майновими та корпоративними правами); нерухомими майном (земля, капітальні будівлі тощо). Вказане впливає із сутності «Правил ІНКОТЕРМС», оскільки вони не передбачають умов поставки, придатних до застосування щодо вказаних об'єктів [2].

Розробка та подальше удосконалення «Правил ІНКОТЕРМС» – це достатньо тривалий процес, що має свою історію. Так, перша редакція «Правил ІНКОТЕРМС» з'явилася у 1936 році. Проте з часом комерційна практика та її правове регулювання зазнавали змін, з'являлися нові види товарів і способи їх транспортування. У зв'язку з цим «Правила ІНКОТЕРМС» систематично переглядаються та оновлюються. Так, перегляд «Правил ІНКОТЕРМС» здійснювався у 1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000, 2010 та 2020 роках [7].

Останнім часом спостерігається тенденція щодо перегляду «Правил ІНКОТЕРМС» кожні десять років, однак внесення змін до них слід пов'язувати, насамперед, із змінами у міжнародній комерційній практиці, а не із впливом часу [1, с. 236-237].

При цьому слід враховувати, що затвердження нової редакції «Правил ІНКОТЕРМС» не скасовує чинності попередніх редакцій. Зокрема чинне законодавство України не містять заборони застосовувати терміни «Правил ІНКОТЕРМС», викладених у попередніх редакціях цих правил (ця заборона була скасована після набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення умов поставок» від 05.07.2012 року № 5060-VI) [8].

Однак якщо у договорі буде визначено, що застосовуються «Правила ІНКОТЕРМС», проте не вказано їх редакцію, то вважається, що сторони мають на меті застосовувати найбільш нову редакцію [9].

Ще один практичний аспект щодо застосування «Правил ІНКОТЕРМС» пов'язаний із тим, що вони свого часу були прийняті для створення єдиних правил ведення міжнародної торгівлі. Відповідно, вони традиційно використовувалися у договорах міжна-

родної купівлі-продажу, тобто коли товар перетинав кордон. Однак глобалізація світової економіки і уніфікація митних правил зробили менш важливим митний контроль за товарами під час проходження їх через кордони держав в сторін договору [4].

Тому на сьогодні ні законодавство України, ні самі «Правила ІНКОТЕРМС» не забороняють їх застосування у внутрішній торгівлі. Виходячи із принципу свободи договору (ст. 3 ЦК України), сторони можуть передбачати у ньому будь-які не заборонені законом умови, зокрема безперешкодно застосовувати «Правила ІНКОТЕРМС» [10].

За своїм зовнішнім виразом «Правила ІНКОТЕРМС» є набором скорочених за першими трьома буквами торгових термінів (умов), що відображають розподіл обов'язків, витрат та ризиків, які виникають при доставці товару від продавців до покупців (EXW, FOB, CIF, DDP та ін.) [4]. Відповідно, їх зручно використовувати при складанні міжнародних комерційних правочинів, оскільки це спрощує формулювання їх умов. Так, не потрібно щоразу заново «виписувати» усі типові умови договору чи «вигадувати» нові – достатньо зробити посилання на 3-літерну аббревіатуру «Правил ІНКОТЕРМС», вказати їх редакцію (при необхідності), а також місце передачі товару [9].

Найновіші на сьогодні «Правила ІНКОТЕРМС» (2020) структурно складаються із вступу та 11 термінів (умов), які, як і в попередніх редакціях, розділено на чотири категорії, а саме:

- терміни групи «Е»: EXW (Ex Works);
- терміни групи «F»: FCA (Free Carrier), FAS (Free Along side Ship), FOB (Free On Board);
- терміни групи «C»: CFR (Cost and Freight), CIF (Cost, Insurance and Freight), CPT (Carriage Paid to), CIP (Carriage and Insurance Paid to);
- терміни групи «D»: DPU (Delivered at Place Unloaded), DAP (Delivered at Place), DDP (Delivered Duty Paid).

Таким чином, категорія (група) «Е» включає в себе єдиний термін (умову) (EXW), згідно якого продавець тільки забезпечує покупцю доступ до товару на свої власних площах; категорія (група) «F» – терміни (умови), згідно яких продавець зобов'язу-

ний доставити товар перевізнику, призначеному покупцем; категорія (група) «С» – терміни (умови), відповідно до яких продавець повинен укласти договір на перевезення, не приймаючи на себе ризик втрати чи пошкодження товару або додаткові витрати внаслідок подій, що мають місце після відвантаження та відправлення товару; категорія (група) «D» – терміни (умови), за якими продавець несе усі витрати та ризики, необхідні для доставки товару до місця призначення [11].

Відмінність за змістом у термінах (умовах) «Правил ІНКОТЕРМС» полягає у обсягу відповідальності сторін при переміщенні товару від продавця до покупця.

Зокрема мінімальна відповідальність продавця передбачається терміном EXW (Ex Works / Франко-завод), згідно якого поставка здійснюється на виробництві (складі) продавця, а покупець самостійно несе усі транспортні витрати та ризики (перевезення, страхування, розмитнення).

Водночас максимальна відповідальність продавця передбачена терміном DDP (Delivered Duty Paid / Поставка із оплатою мита), оскільки він несе усю відповідальність за доставку товару покупцеві; за терміном (умовою) DDP ціна товару включає у себе всі транспортні витрати, ризики, митні збори і формальності до кінцевого місця поставки.

Інші ж 9 термінів (умов) відображають «проміжні» між термінами (умовами) EXW та DDP варіанти розподілу ризиків, відповідальності та витрат [6, с. 122].

За розподілом обов'язків між продавцем та покупцем терміни (умови) «Правил ІНКОТЕРМС» прийнято умовно поділяти на такі групи, як:

- **«контракти відвантаження»**. Сюди належать ті терміни (умови), згідно яких продавець виконує свої зобов'язання щодо поставки товару у пункті відвантаження (EXW, FAS, FOB, FCA, CFR, CIF, CPT та CIP);

- **«контракти поставки»**. До цієї групи належать терміни (умови), згідно яких продавець виконує свої зобов'язання щодо поставки товару у пункті поставки країни призначення (DAT, DAP та DDP) [6, с. 126].

Як відзначається у літературі, «контракти поставки» користувались значною популярністю у ті часи, коли ризики морського перевезення були значно вищими і продавці не могли передбачувати, чи досягне їх товар закордонного пункту призначення і чи буде здійснено оплату після отримання товару. Відповідно, вони намагалися отримувати оплату відразу ж після поставки товару на борт судна у порту відвантаження. Однак згодом, із розвитком акредитивів, ситуація змінилася і на сьогодні у сторін ширші можливості щодо вибору прийнятого способу доставки, оплати та розподілу ризиків [6, с. 126-127].

Що стосується можливої сфери застосування термінів (умов) «Правил ІНКОТЕРМС», то їх пропонується поділяти ще на дві групи:

- **7 універсальних термінів (умов)** «Правил ІНКОТЕРМС», що можуть застосовуватися при перевезеннях всіма видами транспорту, у тому числі водного (морського) (EXW, FCA, CPT, CIP, DAP, DPU, DDP);

- **4 «морські» терміни (умови)** «Правил ІНКОТЕРМС», які можуть застосовуватися лише при перевезеннях морським чи іншими видами водного транспорту. Відповідно, у цих термінах (умовах) пунктами доставки (призначення) є порти (FAS, FOB, CFR, CIF) [9].

Висновки. «Правила ІНКОТЕРМС» спрямовані на уніфіковане закріплення змісту т.з. «базисних умови поставки», які є значимі для договорів міжнародної купівлі-продажу товарів та врегульовують питання щодо: розподілу транспортних витрат між продавцем і покупцем; моменту переходу від продавця до покупця ризиків пошкодження, втрати або випадкової загибелі товару; розподілу обов'язків щодо експортної (імпортної) митної «очистки» товару та сплату мита; розподілу між сторонами обов'язків щодо страхування товару. Перша редакція «Правил ІНКОТЕРМС» була розроблена Міжнародною торговою палатою (ICC) у 1936 році. Надалі, відповідно до потреб та змін у практиці комерційної діяльності, систематично здійснювався перегляд «Правил ІНКОТЕРМС» (1953, 1967, 1976, 1980, 1990, 2000, 2010 і 2020 роки). Прийняття нової редакції не обмежує контрагентів

у використанні попередніх редакцій «Правил ІНКОТЕРМС», які також можуть застосовуватися при складанні комерційних договорів за погодженням їх сторін.

«Правила ІНКОТЕРМС» за своєю правовою природою є кодифікацією звичаїв міжнародної торгівлі та не підлягають обов'язковому застосуванню. Однак у разі посилання у комерційних договорах на базові умови поставки «Правил ІНКОТЕРМС», їх сторони зобов'язані керуватися положеннями цих правил.

На практиці «Правила ІНКОТЕРМС» спрощують процедуру складання комерційних договорів, оскільки, замість деталізації у договорі положень стосовно «базисних умов поставки», достатньо зробити посилання на 3-літерну аббревіатуру «Правил ІНКОТЕРМС», вказавши їх редакцію (при необхідності) та місце передачі товару.

1. Краснікова О.В. Вплив Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів (Правил Інкотермс) на сучасну практику перевезення вантажів. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. Вип.5. С.236-240.
2. Матвійчук А. Міжнародні правила тлумачення комерційних термінів «Інкотермс» у публічних закупівлях. Радник у сфері публічних закупівель. URL: <https://radnik.com.ua/zhurnaly/mizhnarodni-pravylatlumachennia-komertsiinykh-terminiv-inkotermis-u-publichnykh-zakupivliakh/>
3. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2021. 164 с.
4. Інкотермс: полный текст с комментариями. Официальный сайт Государственного таможенного комитета Республики Узбекистан. URL: https://customs.uz/uploads/63a80d02-bf73-e960-34b7-5d9ba7985c7e_media_.pdf
5. Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 576 с.
6. Міжнародна торгівля: конспект лекцій: навчальний посібник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 287 с.
7. История правил Инкотермс. International chamber of commerce (ICC) URL: <http://incoterms.iccwbo.ru/history>
8. Танцюра Ю. INCOTERMS 2020: що змінилося? Юридична газета он-лайн. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/incoterms-2020-shcho-zminilosya.html>

9. Лоу Д. *Інкотермс 2020: основні зміни*. Головбух: електронний журнал. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/ru/7970-inkoterms-2020-osnovnye-izmeneniya>
10. Коваль Д., Гулеватий Ю. *ІНКOTERMS 2020: нові правила – старі помилки*. Асоціація правників України: офіційний сайт. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7807/>
11. *Рекомендація № 5 Європейської економічної комісії ООН «Скорочення для «ІНКOTЕРМС»*. Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>

Мироненко І. Застосування «Правил ІНКOTЕРМС» при складанні комерційних правочинів

У даній статті розглядаються питання про правову природу, зміст та порядок застосування «Правил ІНКOTЕРМС» при складання комерційних правочинів. Дані правила є розробкою Міжнародної торгової палати та становлять важливу складову механізму здійснення міжнародної торгівлі. Їх широко застосовують у всьому світі при здійсненні міжнародної та внутрішньодержавної комерційної діяльності. «Правила ІНКOTЕРМС» систематично оновлюються відповідно до потреб комерційної практики, найбільш новітньою є редакція від 2020 року.

«Правила ІНКOTЕРМС» за своєю правовою природою є кодифікацією звичаїв міжнародної торгівлі та не підлягають обов'язковому застосуванню. У разі посилання у міжнародних комерційних договорах на базові умови поставки «Правил ІНКOTЕРМС», сторони цих договорів зобов'язані керуватися положеннями цих «Правил».

«Правила ІНКOTЕРМС» спрямовані на уніфіковане закріплення змісту «базисних умови поставки», які є значимі для договорів міжнародної купівлі-продажу товарів та врегульовують питання щодо: розподілу транспортних витрат між продавцем і покупцем; моменту переходу від продавця до покупця ризиків пошкодження, втрати або випадкової загибелі товару; розподілу обов'язків щодо експортної (імпортної) митної «очистки» товару та сплату мита; розподілу між сторонами обов'язків щодо страхування товару.

На практиці «Правила ІНКOTЕРМС» спрощують процедуру складання міжнародних комерційних договорів, оскільки, замість деталізації у договорі положень стосовно «базисних умов поставки», достатньо зробити посилання на 3-літерну аббревіатуру «Правил ІНКOTЕРМС», вказавши їх редакцію (при необхідності) та місце передачі товару.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічний договір (контракт), міжнародний комерційний договір, Правила ІНКOTЕРМС.

Myronenko I. Application of «INCOTERMS» in drafting commercial transactions

This article examines the legal nature, content and procedure of application of «International commercial terms» («Incoterms») when drafting commercial transactions. These rules are the development of the International Chamber of

Commerce (ICC) and constitute an important component of the mechanism of international trade. They are widely used all over the world in the implementation of international and domestic commercial activities. «Incoterms» are systematically updated in accordance with the needs of commercial practice, the most recent edition is from 2020.

«Incoterms» by their legal nature are a codification of international trade customs and are not subject to mandatory application. In the case of reference in international commercial contracts to the basic terms of delivery of the «Incoterms», the parties to these contracts are obliged to be guided by the provisions of these rules.

«Incoterms» are aimed at the unified consolidation of the content of the «basic terms of delivery», which are significant for contracts of international sale of goods and regulate issues related to: the distribution of transport costs between the seller and the buyer; the moment of transfer from the seller to the buyer of the risks of damage, loss or accidental death of the goods; distribution of responsibilities for export (import) customs «clearance» of goods and payment of duties; distribution between the parties of responsibilities regarding product insurance.

In practice, «Incoterms» simplify the procedure for drawing up international commercial contracts, since instead of detailing the provisions in the contract regarding the «basic terms of delivery», it is enough to make a reference to the 3-letter abbreviation of «Incoterms», indicating (if necessary) their edition and the place of delivery of the goods.

Keywords: foreign commercial activity, foreign commercial agreement (contract), international commercial agreement, «International commercial terms» («Incoterms»).